

zéke zárja le. A szerkesztő ezután felsorolja valamennyi munkatársát megjelölve, ki milyen feladatot vállalt.

A rövidítésjegyzék a következő részekből áll: uráli nyelvek, nem-uráli nyelvek, megjelenési helyek, intézetek és egyetemek, általános és nyelvtani rövidítések, szimbólumok. Végül mintegy 750 folyóirat és sorozat rövidítése következik. Elég átfutni a jegyzéket, hogy az ember meggyőződjön róla, hogy alig van olyan európai, észak-amerikai ország, amelynek folyóirataiban, sorozataiban legalább ne ismertetnének finnugor nyelvészeti eredményeket. Elmondhatjuk, hogy ma a finnugrisztika már valóban nemzetközi tudomány.

Korai volna egy — a mutatóval együtt — nyolc részből álló bibliográfia első füzeté alapján megállapítani, mennyire teljes, mennyire használható. Annyi azonban már most is kétségtelennek látszik, hogy egy rendkívül hasznos, hézagpótló mű, amely noha külföldön jelenik meg, a magyar nyelvtudomány számára is nélkülözhetetlen. Mivel a magyar is finnugor nyelv, 150 év magyar nyelvészeti bibliográfiája is benne lesz (az iskolakönyvek és a nyelvművelő cikkek kivételével). Ez még más szempontból sem közömbös számunkra, hiszen az ismertett munka valószínűleg kézikönyv lesz a legfontosabb külföldi könyvtárakban és tudományos intézetekben, és így jobban megismerteti a külfölddel a magyar nyelvtudomány legfontosabb eredményeit.

Hasznos segítséget nyújt hazai kutatóinknak, hogy a nálunk nehezen hozzáférhető folyóiratokból sorozatokból, emlékkönyvekből is kigyűjti a finnugor (és így természetesen magyar) vonatkozású cikkeket. Mint minden jó bibliográfiai mű, ez is megkíméli majd a kutatókat hosszadalmas, fáradságos keresgéléstől és már megírt, felfedezett eredmények „újralfedezésétől”.

Kívánatos volna, hogy sűrű egymásutánban jelenjenek meg a következő füzetek. Minden kutató hálás lehet a kiadóknak, hogy egy ilyen fáradságos, időigényes munkát a szaktudomány rendelkezésére bocsátanak.

KÁLMÁN BÉLA

Opuscula Instituti Linguae Fennicae — Universitas Helsingiensis. 1—45. szám

Már megjelent kisebb tanulmányokat, folyóiratcikkeket tartalmazó sorozatot indított a Helsinki Egyetem Finn Nyelvi Tanszéke. A sorozat első tanulmánya az Acta Universitatis Tamperensis 1969-es kötetében jelent meg, a 45. számú pedig a Virittäjä 1974. évfolyamának első számában. A sorozat tehát az utóbbi öt év tanulmányainak javát tartalmazza.

A tanulmányok zöme a Virittäjäben jelent meg (13 darab), majd a Kalevala-seuran Vuosikirja (a Kalevala-Társaság Évkönyve) következik (7 darab). A JSFOu-ból öt, az MSFOu-ból és a FUF-ból négy-négy, a Sananjalkából három, az Acta Universitatis Tamperensisből kettő, az alábbi kötetekből és folyóiratokból pedig egy-egy tanulmányt vettek be a sorozatba: Current Trends in Linguistics, Historical-

linen Aikakauskirja, Parkanon ja Kihniön kirja, Språk i Norden, Studia Fennica, Studier i nordisk filologi, Szovjetszkoje Finnougrovegyenyije.

A tanulmányok kétharmadát Terho Itkonen és Pertti Virtaranta professzorok írták. A legtöbb tanulmány finn (35), jóval kevesebb a német (5), az angol (3) és a svéd nyelvű (2).

Önként adódik a kérdés: Van-e szükség ilyen sorozatra? Úgy gondolom, igen. Élesebben rajzolódnak ki egy-egy kutatási terület fő problémái, egy-egy kutatási központ főbb eredményei, s a jelentősebb tanulmányok — különösen azok, amelyek nehezebben hozzáférhető helyeken jelentek meg — szélesebb körben is ismertté válhatnak.

A nyelvjárási és nyelvjárástörténeti tanulmányok közül a következőket külön is kiemelhetjük: PERTTI VIRTARANTA: Die Dialekte des Karelischen (op. 23.). A karjalai nyelvjárások felosztásával, rövid hangtani és alaktani jellemzésével foglalkozik a szerző. Szerinte a következő nyelvjárások különíthetők el: I. észak-karjalai, ill. fehér-tengeri nyelvjárások, I—II. átmeneti nyelvjárások az észak- és a dél-karjalai nyelvjárasterületek között, II/A. a dél-karjalai nyelvjárás (legalább hat alcsoportra osztható), II/B. az Orosz SZFSZK-ban levő nyelvjárásszigetek (Tyihvin, Valdaj, Kalinyin [Tver] környékén), III. az olonyeci nyelvjárás(ok). A tanulmány második részében az olonyeci nyelvjárást jellemzi, és kialakulásának néhány kérdésével foglalkozik. Summa summarum megállapítja, hogy „... a dél-karjalai nyelvjárás már bizonyos lúd-vepsze szubsztritikus vonásokkal rendelkezik, s ezek különösen bőségesen találhatóak meg az olonyeci nyelvjárásokban. E jelenség azzal magyarázható, hogy a mai olonyeci és részben a dél-karjalai nyelvjárások területén gyérebb lúd-vepsze lakosság volt, amellyel a karjalaiak keveredtek. E kevert karjalai-vepsze lakosság, amelynek körében a karjalai elemek fokozatosan felülkerekedtek, hozta létre a mai olonyeci nyelvjárásokat”.

Hasonló eredményre jut TERHO ITKONEN is — vepsze lakosság karjalaiizálódása — az aunusi (=olonyeci) hangtan sajátos vonásait — főleg a fokváltakozást és a szóvégi $a > u$, $\ddot{a} > \ddot{u}$ változást — és az olonyeci nyelvjárások kialakulását vizsgáló, a korábbi szakirodalmat mintaszerűen összefoglaló, régészeti kutatásokra is támaszkodó kitűnő tanulmányában: Aunuksen äänneopin erikoispiirteet ja aunukselaismurteiden synty (Op. 13.).

TERHO ITKONEN egy másik tanulmánya (vázlata — Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta (A történelem előtti Häme és Suomi a nyelvész szemszögéből) (Op. 24.) — jó példája annak, hogy két nyelvjárás (itt a délnyugat-finnországi és a hämei) azonos és eltérő jelenségeinek vizsgálata kronológiai szempontból mennyit tud segíteni őstörténeti kérdések megoldásában.

PERTTI VIRTARANTA: Sanojen ja omistusliitteisten muotojen esiintymistiheydestä hämäläismurteissa (Szavak és birtokos személyjeles alakok előfordulási gyakoriságáról a hämei nyelvjárásokban) (Op. 1.). A nyelvi jelenségek gyakorisági számításai igen munka- és időigényesek, nagyobb anyag feldolgozása csak számítógépek segítségével oldható meg sikeresen. Addig is, amíg ilyenre sor kerül, a szerző (tanítvá-

nyai bevonásával) elvégezte a címben jelzett számításokat. A Hämeen kansa muis-telee (Häme népe emlékezik) című kiadványból vettek alapul 300 oldalnyi szöveget, hozzávetőleges számítások szerint 83 745 szövegszót. E tanulmány a 25 leggyakoribb szót közli és értékeli. A tíz leggyakoribb: *se* 'az', *olla* 'van', *ja* 'és', *sitten* 'azután' *kun* 'amikor', *että* 'hogy', *niin* 'úgy', *ne* 'azok', *en, et, ei* stb. 'nem', *minä* 'én'. Kisebb szövegekben ezeknek a szavaknak a gyakorisága igen változó, függ a szöveg tartalmától (munkafolyamatok leírása, személyes jellegű emlékezések, történetek stb.). — A birtokos személyjeles alakok gyakorisági mutatói közül néhány érdekesebb: leggyakoribb a harmadik személyű forma (63,2%), majd az egyes szám első személyű következik (29,1%). Ez utóbbi esetben a jel legtöbbször a *koto* 'ház', *isä* 'apa', *äite* 'anya' szavakhoz kapcsolódik. A birtokos személyjeles szavak aránya az összes szóhoz viszonyítva csupán 1,67%.

A névtani tanulmányok közül legalább az alábbiakra kell felhívni a figyelmet:

ANNELI RÄIKKÄLÄ: *Nimistöietoa (Névismeret) (Op. 17.)*. A finn névtudomány számos kérdésével röviden foglalkozó hasznos összefoglalás. Először a finn névadás — tkp. a keresztnévadás — történetét tekinti át (természetből vett nevek, egyházi eredetű nevek, a nemzeti ébredés korának nevei, napjaink névadása), s közli a keresztnévadásról szóló törvényeket, rendeleteket is. A helynevek problémái közül főleg napjaink helynévadásáról szól. Egy-egy újabban beépített rész, új lakónegyed névadásánál figyelembe kell venni a terület régi névanyagát, s a nevek kiválasztását szakemberekre kell bízni. Finnországban különösen fontos a régi — sokszor a letelepülés korának névadását őrző — nevek fenntartása, hiszen itt történeti emlék, műemlék kevés maradt meg. Említi a szerző a kétnyelvű területek névproblémáit, és példákat a helytelen névadásra is (ragos nevek használata: *Parton utca; Sas utca* olyan helyen, ahol a sas nem tartozik a terület madárvilágához; semmitmondó, színtelen nevek adása: *Piac utca, Fasor*; stb.). A tanulmány a levéltárak és a névarchívumok anyagának és feladatainak ismertetésével folytatódik, majd a nyelvjárási nevek köznevesítésének, a nevek helyesírásának problémáival zárul.

EVA MARIA NÄRHI a finn vezetéknevek kérdéseivel foglalkozik (*Ei susikaan sukunimestä suutu — Farkas sem haragszik vezetéknevéért*). Ez a tanulmány is (Op. 18.) — mint az előbbi — a Kalevala-Társaság 1972. évkönyvében (Nimikirja) jelent meg. A finn vezetéknevek (második név) kialakulásának idejéről különböző hipotézisek vannak: 1. már a pogánykori névadásban is voltak ilyen nevek, 2. csak a keresztyénség felvétele után alakultak ki. Bárhogy áll is a dolog, az kétségtelen, hogy a vezetéknevek a múlt században is elég ingadozók voltak, egy-egy személy neve — például lakóhely-változtatástól függően — kétszer, háromszor is változhatott. Még a vezetéknevek használatát szabályozó 1920-as törvénybe is indokoltnak látták bevenni, hogy azok, akiknek nincs vezetéknevük, kötelesek a törvény hatályba lépésétől számított egy éven belül vezetéknevet választani. A svéd uralom korszakában, főleg az 1600—1700-as években kezdődött a svéd vezetéknevek adása, ill. a finn nevek svédésítése. Csak a XX. században indult meg tömegmérétekből a nevek finnesítése, az 1906—7-es és az 1935—36-os Snellman, ill. Kalevala-évfordulók névfinnesítési hul-

láma mintegy száz-százezer embert érintett. Foglalkozik a szerző a névváltoztatás okaival, a régi és az új viszonyával (fordítás, kezdő betű megtartása stb.). Végül a különböző névtípusokat, a nevek gyakoriságát ismerteti. A Finnországban található mintegy 76 000 különböző keresztnévből összetett szó 33%, tőszó 11%, *-la*, *-lä* képzős 10,3%, *-nen* képzős 6,9%, egyéb képzős 11,8%, idegen név 27%. Mást mutat a nevek gyakorisága: csaknem minden második finn neve *-nen* képzős, a lakosság 25%-a viseli a 123 leggyakoribb név valamelyikét. A gyakorisági lista élén álló nevek: *Virtanen, Nieminen, Mäkinen, Korhonen, Hämäläinen*.

VILJO NISSILÄ: Ortodoksia henkilönnimiä Aunuksen kylänmistössä (Ortodox személynévek az olonyeci falunevekben) (Op. 33.). A források felsorolása után 116 szócikkben foglalja össze az anyagot. A szócikkekben a címszóként álló helynevet a történeti forrásokra való hivatkozás követi, majd a pontos helymeghatározás. A szócikkben részletesen felsorolja azokat az összetett helyneveket is, amelyeknek előtagjában a címszó áll. Az etimológiai részben közli a megfelelő karjalai, orosz, görög, héber személynévi megfelelőt. A szótári rész után röviden elemzi a falunek szerkezetét és nyelvi alakját. Az egytagú nevek (keresztnevek vagy vezetéknevévé vált keresztnevek) alapformában vagy főleg *-nen*, *-sto*, *-la/-lä* képzős alakban találhatók. A kéttagú nevekben leginkább: a) a fiú és apja vagy őse keresztneve, b) személynév és a 'falu' (ritkábban valamilyen térszinformát jelölő: 'domb', 'félsziget') szó kapcsolata fordul elő. A tanulmány a névanyag hangtani jellegzetességeinek bemutatásával zárul.

Ugyancsak a karjalai (kalinyini körzet) névanyagával kapcsolatban — sürgetve rendszeres összegyűjtésüket addig, amíg még nem késő — tesz érdekes megjegyzéseket PERTTI VIRTARANTA az Op. 35. számaként kiadott tanulmányában: Havaintoja tverinkarjalaisesta nimistöstä (Észrevételek a tveri-karjalai névanyagáról).

TERHO ITKONEN: Lapin paikkanimistön huolto (A lapp helynevek gondozása) (Op. 20.) című tanulmányában különböző lappföldi térképek helynévanyagának elemzésével ad feleletet arra a két fő kérdésre, hogy 1. milyen neveket kell finn és milyeneket lapp formában közölni, 2. hogyan kell helyesen írni a lapp neveket. Végző soron a lapp helynevek megőrzése is része a finn környezetvédelemnek.

A finnugrisztikai témájú dolgozatok közül különösen az alábbiak hasznosak: HEIKKI PAUNONEN (Op. 6.) A finn és közeli rokonnyelvei kutatásának jellegéről és eredményeiről Finnországban az 1960-as években; PEKKA SAMMALLAHTI (Op. 7.) A finnugor nyelvtudomány Finnországban az 1960-as években; PERTTI VIRTARANTA: A karjalai nyelv kutatása a Szovjetunióban a második világháború után (Op. 10.) HEIKKI PAUNONEN: A délnyugati [ti. finn] nyelvjárások és az észti többes számú genitívus és partitívus hasonlóságainak vizsgálata (Op. 43.).

A finn nyelvvel foglalkozó tanulmányokat sem részletezhetjük ez alkalommal (Op. 5., 25. stb.). Az általános nyelvészeti tanulmányok közül (Op. 9., 34., 44.) különösen ez utóbbit emelhetjük ki modern szempontú feldolgozásmódja miatt (RAIMO ANTTILA: Internal Reconstruction and Finno-ugric [Finnish]).